

НУТҚИ ТЎЛИҚ РИВОЖЛАНМАГАН МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ ЁЗМА НУТҚҚА ТАЙЁРГАРЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МУАММОЛАРИ.

Рафиқова Гуллола Рахматулла қизи

Annotatsiya

Мақолада нутқни ривожланмаган мактабгача ёшдаги болаларни ёзма нутққа тайёрлаш муаммолари кўриб чиқилади, шунингдек, рус олимларининг илмий тадқиқот ишлари таҳлил қилинади

Kalit so'zlar тайёргарлик, ёзиш ва о'қиш, ёзма нутқ, гармоника, психологик операциялар, муаммо, ривожланмаган нутқ, қобилият.

Ўқиш ва ёзувни тадқиқ этиш, болаларни хат-саводни эгаллашга тайёрлаш жараёнига бир қатор фундаментал тадқиқотлар бағишланган. Турли фанлар нуқтаи назаридан мазкур саволларни таҳлил этар эканмиз, ёзма нутқни эгаллаш жараёни учун зарурий психофизиологик компонентларни ажратиб кўрсатамиз, ўз навбатида улар “ёзишни ўзлаштиришнинг лаёқати” (Р.Е.Левина, И.Н.Садовникова, Е.А.Логинова, Е.Н.Российская), “болаларни хат-саводга ўргатишни бошлаш учун имконият” (Л.Ф.Спирова, Р.И.Шуйфер), “таълимий кўникмаларни ўзлаштириш учун имконият” (Д.Н.Исаев) сифатида талқин этилади.

Ўқиш ва ёзиш жараёнларининг нормал кечиши учун зарур анализаторлар тизимларининг марказий ва периферик қисмларини тўлақонли фаолияти ва ўзаро мутаносибликдаги иши, кўриш ва моторик функцияларнинг ижобий ҳолати, ўз нутқини англаш ва уни эгаллаш лаёқати, диққат, хотира, тафаккур ва унинг турли операцияларининг етарли даражада шаклланганлиги, боланинг эмоционал-шахсий етуклиги муҳим аҳамият касб этади. Санаб ўтилган психофизиологик компонентлар ёзма нутқни эгаллаш учун зарур бўлган лаёқат сифатида талқин этилади, уларнинг ривожланишида кузатилиши мумкин бўлган бузилиш ёзма ва оғзаки нутқни эгаллашда қийинчиликлар вужудга келишига сабаб бўлади.

Ҳозирги кунда, ёзма нутқни эгаллаш билан боғлиқ муаммоларни комплексли тарзда фанлараро алоқаларга таянган ҳолда ўрганувчи тадқиқотларга эҳтиёж сезилмоқда.

Бир қанча биологик ва ижтимоий омилларнинг ноҳуш таъсири туфайли ривожланишида у ёки бу нуксонлари бўлган болаларнинг сони кўпайиб бормоқда. Аксарият ҳолларда мактабгача тарбия ёшидаги болаларда нутқий бузилишнинг нутқнинг тўлиқ ривожланмаганлиги (НТР) шаклидаги нуксони яққол кўзга ташланмоқда.

Кўплаб тадқиқотлар нутқи тўлиқ ривожланмаганлиги кузатиловчи болаларнинг психофизиологик функциялари ҳақида маълумотлар беради. Уларга кўра, нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси берилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг аксариятида оғзаки-нутқий хотиранинг бузилиши, ритмик структураларни акс эттириш ва фонематик идрок қилиш қобилятининг издан чиққанлиги кузатилади (Р.А.Белова-Давид, В.К.Орфинская, Н.Н.Траугот, Т.А.Фотекова), кўриш гнозисининг ҳамда кўриш-фазовий ахборотни қайта ишлаш даражасининг пастлиги (Т.А.Фотекова, Т.В.Ахутина), маълум маънодаги кам ҳаракатлилиқ (В.К.Орфинская, Н.Н.Трауготт, В.И.Селиверстов, Т.Б.Филичева, Г.Ф.Черкина, Т.А.Фотекова) қайд этилади, нутқнинг тизимли, яъни унинг барча компонентларини қамраб олувчи томонларининг бузилиши (Р.Е.Левина, Г.А.Каше, Н.А.Никашина, И.К.Колповская, Т.Б.Филичева, Г.Ф.Черкина), оғир шаклларида эса ақлий заифлик кўринишлари ҳам кузатилиб (В.И.Селиверстов), хулқ-атворнинг эмоционал-шахсий ўзига хосликлари (Е.М.Мастюкова) намоён бўлади.

Шундай қилиб, бир қатор муаллифларнинг тадқиқотлари шундан далолат берадики, нутқнинг тўлиқ ривожланмаганлиги кузатиловчи болаларда оғзаки ва ёзма нутқнинг ривожланиши учун лаёқатларнинг бузилиши аниқланади. Айни пайта нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг ёзма нутқни эгаллашга нисбатан умумий комплексли тайёргарлигини ўрганиш муаммоси ҳали очик қолмоқда.

Нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг ёзма ва оғзаки нутқидаги дислексия, дисграфия, дизорфография ҳолатлари уларда мактабгача тарбия ёшида ёзма нутқни эгаллаш учун зарур лаёқатни шакллантириш, коррекция қилиш ҳамда ривожлантиришга қаратилган ишларни ташкил этишга эҳтиёж туғдиради. Айни пайтда нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган болаларда нутқидаги фонетик-фонематик ҳамда лексик-грамматик бузилишларнинг табиати билан боғлиқ масала ҳал этилган бўлсада, логопедиянинг назарияси ва амалиётида бундай болаларни ёзма нутқни эгаллашга комплексли тайёрлаш билан боғлиқ муаммо ҳали ўз ечимини топгани йўқ. Мазкур ҳолат нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларни мактабда таълим олиши ва хусусан, ёзма нутқни эгаллашга тайёрлаш амалиёти юзасидан умумий тавсиялар шаклланмаганига сабаб бўлди.

Ушбу сабабга кўра, мактабгача тарбия ёшидаги нутқи тўлиқ ривожланмаганлик болаларни оғзаки ва ёзма нутқни эгаллашга тайёрлаш, ҳамда нутқий бузилишнинг турли кўринишларига эга болаларнинг ёзма нутқни эгаллашга бўлган лаёқатини ўрганиш ва ривожлантириш борасидаги илмий асосланган тадқиқотларнинг етарли эмаслиги мазкур мавзунинг долзарблигини белгилайди.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, орфографик нуктаи назардан тўғри ёзма нутқга эга бўлиш новербал психик функциялар ва жараёнларнинг зарур даражада ривожланишига боғлиқ бўлади.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid. "Importance of didactic games in speech development of mentally retarded children." Asian Journal of Multidimensional Research 11.11 (2022): 20-23.
2. Shuxratovich, Maxmudov Xurshid. "Socio-Psychological Of Children With Speech Impairment Adaptation Features." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 243-248.
3. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Нутқи тўлиқ ривожланмаган мактабгача ёшдаги болаларни ёзма нутққа тайёргарлигини шакллантириш муаммолари." Confrencea 4.04 (2023): 179-186.
4. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни ёзиш ва ўқиш кўникмаларини эгаллашга тайёрлаш." Confrencea 4.04 (2023): 187-192.
5. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Isodullayeva Iqboloy. "PHYSIOLOGICAL FOUNDATIONS OF SPEECH ACTIVITY." Open Access Repository 4.3 (2023): 765-771.
6. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Tahirova Mahliyo. "Ways To Increase The Vocabulary Of Mentally Retarded Children Of Preschool Age Based On Plot Role-Playing Games." International Journal of Early Childhood Special Education 15.2 (2023).
7. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid. "IMPORTANT ASPECTS OF COLLABORATIVE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF INCLUSIVE EDUCATION." (2023).
8. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Khomidova Shahribonu. "PEDAGOGICAL TASKS OF SPEECH THERAPIST AND PARENT COOPERATION IN ELIMINATING SPEECH DEFECTS." American Journal of Interdisciplinary Research and Development 16 (2023): 38-41.
9. Sobirkhonovna, Mahmudova Madinakhon. "Professional Training Of Future Speakers In The Period Of Independent Study." Archive of Conferences. Vol. 10. No. 1. 2020.
10. Maxmudova, Madinaxon, and Babayeva Azizabonu. "Ruhiiy Rivojlanishi Sustlashgan Bolalar Lug'atining Psixik Rivojlanish Bilan Bog'liqligi." Conference Zone. 2022.
11. Kodirova, Feruzakhon Usmanovna, S. Z. Matupaeva, and Feruza Rakhimovna Teshaboeva. "Methodical cluster-an innovative mechanism to increase the efficiency of general secondary and inclusive education." (2020).
12. Mahmudova, Madina Sobirkhonovna. "The Role Of Independent Education In The Formation Of Professional Competencies Of Prospective Speech Therapists." Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology 2.10 (2020): 358-363.

13. Feruza, Teshabaeva, Mahmudova Madina, and Yuldasheva Dilbar. "The essence of inclusive education in developed countries." *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol 8.1 (2020).
14. Sobirkhonovna, Mahmudova Madinahon. "An Innovative Mechanisms to Increase the Effectiveness of Independent Education of Future Defectologists." *International Journal on Integrated Education* 3.11 (2020): 210-211.
15. Maxmudova, Madinaxon, and Axmedova Vaziraxon. "Tayanch–Harakati A’zolari Falajlangan Bolalar Lug’atini Rivojlantirish Yo’llari." *Conference Zone*. 2022.
16. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни ёзиш ва ўқиш кўникмаларини эгаллашга тайёрлаш." *Confrencea* 4.04 (2023): 187-192.
17. Maxmudova, Madinaxon. "Technologies for the development of professional competencies of students of Higher Education." *INTERNATIONAL JOUR*
18. Maxmudova, M., and O. Zikirova. "Speech therapist and family collaboration in overcoming severe speech deficits." *European Scholar Journal* 2.10 (2021): 72-73.
19. Sobirxonovna, Maxmudova Madinaxon. "The genealogy of thoughts of the manifestations of ancient antiquity in the study of the speech deficit of dislaliya." *Confrencea* 3.03 (2023): 17-20.
20. Sobirxanovna, Makhmudova Madinakhan, and Akhmedova Vazirakhan. "EFFECTIVE ORGANIZATION OF CORRECTIONAL-LOGOPEDIC WORK IN CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 134-141.
21. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Нутқи тўлиқ ривожланмаган мактабгача ёшдаги болаларни ёзма нутққа тайёргарлигини шакллантириш муаммолари." *Confrencea* 4.04 (2023): 179-186.
22. Sobirxonovna, Maxmudova Madinaxon. "GENEALOGY OF SCHOLARS AFTER THE 15TH CENTURY IN THE STUDY OF SPEECH DEFİCİT." *Confrencea* 3.03 (2023): 21-25.
23. Sobirkhonovna, Makhmudova Madinakhan, and Goyipova Nodira. "Theoretical aspects of the development of academic mobility of future speech therapists in dual education." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.12 (2022): 148-154.
24. Sobirkhonovna, Mahmudova Madina. "THE IMPORTANCE OF THE USE OF PROJECT TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE PROCESS OF INDEPENDENT LEARNING." *EURASIAN EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATION* 29 (2020).
25. Sobirkhonovna, Mahmudova Madina. "DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE SPEECH THERAPISTS IN THE PROCESS OF STUDYING INDEPENDENTLY." *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* 8.8 (2020): 155-158.